

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE V SLOVENIJI OD LETA 1965 DO
DANES

Ljubljana, avgust 2009

MIHA BUJIŠIĆ

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom _____, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE V OBDOBJU JUGOSLAVIJE PO	
GOSPODARSKI REFORMI	2
1.1 Opredelitev tujih neposrednih investicij.....	2
1.2 Gospodarska reforma leta 1965	3
1.2.1 Uvedba institucije neposrednih tujih investicij	4
1.3 Skupna vlaganja v Jugoslaviji	5
1.3.1 Skupna naložba.....	5
1.3.2 Pogodbena skupna naložba kot specifična in do leta 1988 edina dovoljena oblika tujih investicij	7
1.4 Jugoslovanska zakonodaja o tujih investicijah.....	9
2 TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE V SLOVENIJI PO OSAMOSVOJITVI.....	11
2.1 Politika in strategija do tujih neposrednih naložb	12
2.1.1 Strategija do multinacionalnih podjetij.....	13
2.1.2 Načela in usmeritve slovenske politike do tujih investicij	15
2.2 Dopustnost tujih naložb.....	16
2.3 Trendi tujih neposrednih naložb.....	17
2.4 Vstop v Evropsko Unijo	19
SKLEP	22
LITERATURA IN VIRI	23

UVOD

Pred več kot tridesetimi leti so bila multinacionalna podjetja in s tem tuje neposredne investicije krive za večino zla tega sveta. Danes ima velika večina držav popolnoma drugačno mnenje o njih. Izkušnje so jim pokazale, da tuja vlaganja spadajo med ključne dejavnike hitrejšega gospodarskega razvoja države. Internacionalizacija je postala nujen pogoj za razvoj. Z mednarodnim sodelovanjem se povečuje pretok znanja, inovirajo se sredstva in delo, kar prispeva k povečanju izkušenj, znanja in družbenega standarda. Zato je potrebno, da ima država ustrezno strategijo in odnos do tujih neposrednih investicij.

Diplomsko delo je sestavljeno iz dveh delov: tujih neposrednih investicij v obdobju Jugoslavije po gospodarski reformi leta 1965 in tujih neposrednih investicij v Sloveniji po osamosvojitvi. Namen odločitve za izbrano temo je bil predvsem ta, da sem si želel spoznati kako se je Slovenija razvijala skozi čas, kako se je povečevala njena razpoznavnost v svetu in kako tuje neposredne investicije vplivajo na gospodarsko rast, razvoj in življenjski standard ljudi. V diplomskem delu bom predstavil kako je Slovenija spreminjala svoja stališča, strategijo in zakonodajo do tujih neposrednih investicij, saj so le-te velikega pomena za nadaljnjo gospodarsko rast in razvoj države.

V prvem delu diplomskega dela bom najprej na kratko opredelil kaj so tuje neposredne investicije. Nadaljeval bom z gospodarsko reformo iz leta 1965, katera je predstavljala trend v smeri liberalizacije. V tretjem podpoglavju bom predstavil skupna vlaganja v Jugoslaviji. Tukaj bom najprej opredelil skupno naložbo in nato še specifično skupno naložbo, ki je veljala v Jugoslaviji, saj takrat nobena poznana oblika tujih investicij ni bila sprejemljiva zanjo. V zadnjem podpoglavju prvega dela bom predstavil Jugoslovansko zakonodajo do tujih investicij in kako so stalne spremembe le-teh vplivale na tuje investitorje.

V drugem delu diplomskega dela je predstavljena politika in strategija Slovenije do tujih neposrednih naložb. Nadaljuje se s predstavitvijo dejavnosti v katerih tuje naložbe niso dopustne in nekaterimi zakoni, ki so prepovedi večinoma omilili. Trendi tujih neposrednih naložb so prikazani s tabelo, ki prikazuje kdo, koliko in v katerem obdobju so potekala vlaganja v Slovenijo. Z grafikonom pa je prikazano kako različno so slovenske regije deležne tujih investicij. Kot zadnje sem predstavil vstop Slovenije v EU in kako je ta uspešna pri spodbujanju tujih neposrednih investicij.

1 TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE V OBDOBJU JUGOSLAVIJE PO GOSPODARSKI REFORMI

1.1 Opredelitev tujih neposrednih investicij

Tuja neposredna investicija pomeni investicijo v tuji državi, kjer investirajoča stranka obdrži kontrolo nad investicijo (Senjur, 1993, str. 233).

Med tujimi neposrednimi investicijami razlikujemo:

- Vlaganja s fiksnim donosom;
- Vlaganja s spremenljivim donosom, ki jih delimo na:
 - portfolio investicije;
 - tuje neposredne investicije.

Načeloma razumemo z direktno tujo investicijo lastništvo in nadzor nad nekim opredmetenim premoženjem v tujini, s portfolio investicijo pa predvsem nakup vrednostnih papirjev. V prvem primeru gre za aktivno udeležbo podjetja ali dejavnosti podjetja v tujini, v drugem pa za »pasivno« udeležbo, saj gre v tem primeru predvsem za pričakovanja kapitalskih donosov in dividend (Kenda, 2001, str. 204-205).

Razlika med portfeljsko naložbo in neposredno investicijo v tujini ni formalno-pravna, ampak je vsebinske narave, četudi gre v obeh primerih za kapitalsko naložbo. Formalno-pravno je tudi portfeljska naložba lahko v obliki nakupa delnic tujega podjetja, vendar je v tem primeru udeležba manjšinska (manj kot 10%) in brez težnje po upravljanju podjetja. Formalno-pravno je lahko tudi neposredna investicija izvedena v obliki obveznic, če zagotavlja s tem lastništvo zadosten vpliv in nadzor nad operativnim poslovanjem naložbe (Kenda, 2001, str. 205).

Kar zadeva višino tujega deleža, ki bi pomenil nadzor, so zahteve zelo različne in se gibljejo od 10 pa do 51 odstotkov. Običajno pa se zahteva, da ima tuji vlagatelj v lasti vsaj 25 odstotkov kapitala v podjetju, da lahko govorimo o neposredni tuji investiciji (Rojec, 1993, str. 24).

Pri neposrednih investicijah gre za vlaganje kapitala v:

- Podružnice ali lastna tuja podjetja,
- Podjetja, ustanovljena na podlagi skupnih vlaganj.

1.2 Gospodarska reforma leta 1965

Gospodarska reforma je bila pomemben del zakonodaje, oblikovana z namenom dati bistvo osnovi delavskemu samoupravljanju in da poveča učinkovitost ekonomskega sistema ter kvaliteto proizvodnih dobrin.

Cilji ukrepov so bili (Sarković, 1986, str.6):

- Zmanjšanje vloge zveze (decentralizacija);
- Zmanjšanje vloge države;
- Povečati spodbudo za izboljšavo učinkovitosti podjetij in kvaliteto izdelkov;
- Povečati privatno skupno potrošnjo in življenjski standard preko povečane produktivnosti.

Gospodarska reforma je predstavljala vrhunec osnovnega trenda v smeri liberalizacije in povečanje avtonomije delovnih enot. Ekonomsko načrtovanje v Jugoslaviji je postalo v bistvu okvirno, saj vlada ni naložila pravnih obligacij na gospodarska podjetja ali banke v socialnem sektorju. Plani so bili narejeni, da napovedujejo in ustanovijo nacionalne smernice za odločanje neodvisnih podjetij. Osnovna predpostavka iz okvirnega načrtovanja v Jugoslaviji je bila, da bodo s povečanjem svojega dohodka podjetja še naprej v splošnem javnem interesu.

Dva večja elementa sta bila potrebna, da bi takšen sistem deloval učinkovito: primerni tržni signali in makroekonomska stabilnost. Jugoslovanski ekonomski sistem pa je imel pomanjkanje obeh elementov.

Po gospodarskih reformah se je Jugoslovansko gospodarstvo obnašalo ciklično, za kar so obtoževali predvsem nekatere slabosti ekonomskega modela iz leta 1965. Problemi so izvirali iz poskusov, da uskladijo dva različna cilja: razviti učinkovit sistem delavskega samoupravljanja in obdržati makroekonomske instrumente primerne za upravljanje gospodarskega razvoja. V bistvu je gospodarska reforma ogrožala zvezne institucije za nadzor nad javnimi izdatki in investicijskih odločitev glede usmerjanja sredstev za področja socialne prednosti (Sarković, 1986, str. 7).

Čeprav je bila gospodarska reforma namenjena povečevanju delavskega samoupravljanja in avtonomije podjetij, se je izkazalo, da so reforme povečale avtonomijo menedžerjev podjetij. Tako so le-ti pridobili zelo močna stališča v postopku sprejemanja odločitev, da je delavsko samoupravljanje izgubilo večji del svojega praktičnega pomena. Še več, avtonomija menedžmenta podjetja je napeljala do monopolne prakse in vodila do dogovarjanja menedžerjev in delavcev pri delitvi monopolnih rent podjetij. Velike trgovske gospodarske družbe, še posebej tiste, ki delujejo v zunanji trgovini so postale poslovni centri gospodarstva, v glavnem zaradi njihovega oligopolističnega tržnega položaja. Pospeševanje koncentracije sredstev in gospodarske moči je štelo za neprimerno in nesprejemljivo za socialistični sistem, ki je temeljil na Marksističnih premisah. Veljale so za nevarne socialističnim načelom solidarnosti in lastninjenju kapitala.

Kot posledica pomanjkljivosti gospodarskih reform, so določeni negativni trendi v gospodarstvu postali vse večja skrb Jugoslaviji v poznih šestdesetih letih in začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Ti negativni trendi so zajemali pojav znatne inflacije, škodljive plačilnobilančne trende in upad v učinkovitosti investiranja. Poleg tega je bilo veliko skrbi, da si je sistem privoščil preveč moči za vodstvene strukture družbe, s čimer so se oslabil socialni in etični cilji samoupravljanja (Sarković, 1986, str. 8-9).

Z družbenim planom razvoja Jugoslavije od 1966-tega leta do 1970-tega leta, kot eno od osnovnih strateških predpostavk razvojne in investicijske politike, je predvidena modernizacija proizvodnje in intenzifikacija gospodarjenja. Iz tega izhaja, da so osnovne smeri razvojne in investicijske politike, katere so določene z družbenim planom razvoja Jugoslavije od leta 1966 do leta 1970, usmerjene več na kvalitetne in manj na kvantitetne značilnosti v procesu gospodarskega razvoja v naslednjem obdobju (Vojnić, 1970, str. 127).

1.2.1 Uvedba institucije neposrednih tujih investicij

Posledica hitrega gospodarskega razvoja Jugoslavije v šestdesetih letih je bila uvedba institucije tujih investicij leta 1967. Ta hiter gospodarski razvoj in predvsem želja, da bi se nadaljeval, so nujno zahtevale spremembe v ekonomskem sistemu, ki so se uresničile v gospodarski reformi leta 1965. Vsebina in cilji te reforme so predstavljali vzpodbudo in potreben pogoj za uvedbo institucije tujih investicij v Jugoslaviji (Rojec, 1994, str. 73). Kot najpomembnejša determinanta odločitve o uvedbi institucije tujih investicij leta 1967 je gospodarska reforma tudi pomenila naslednjo fazo prehoda Jugoslavije v tržni socializem. Uvedba institucije tujih investicij je dejansko sestavni del reforme, čeprav je bila zakonodaja o tujih investicijah sprejeta šele dve leti po nastopu reforme.

Z opuščanjem državnega monopola v zunanji trgovini leta 1952 in kasnejšimi licenčnimi pogodbami in drugimi oblikami proizvodnega in finančnega sodelovanja s tujino, je bila uvedba institucije tujih investicij logičen člen v procesu. Oblike sodelovanja s tujimi partnerji so se začele pojavljati v času decentralizacije funkcij države na področju ekonomskih odnosov s tujino. Te spremembe na področju gospodarskega sistema so sploh omogočile razmišljanje o investicijah iz tujine in s tem povezovanje s tujimi gospodarskimi družbami. V obdobju, ko je imela država prevladujočo vlogo na področju ekonomskih odnosov s tujimi gospodarskimi družbami, bi bila takšna razmišljanja izven sistema (Rojec, 1994, str. 72).

Za uvedbo institucije tujih investicij je bila gospodarska reforma leta 1965 pomembna iz dveh razlogov (Rojec, 1994, str. 72-73):

1. Šele gospodarska reforma je podjetjem dokončno dala tisto samostojnost na področju ekonomskih odnosov s tujino, ki je nujna za tako obliko sodelovanja, kot so skupne naložbe, za katere je značilen trajnejši skupni poslovni interes sopogodbениkov ob skupnem tveganju domačega in tujega partnerja.

2. Gospodarska reforma je bila za uvedbo institucije tujih investicij morda še pomembnejša zato, ker je v gospodarskem sistemu dokončno dala ključno mesto ekonomskemu profilu podjetja, v nasprotju s prejšnjo prevladujočo vlogo države v gospodarstvu. To pa je postavilo v ospredje potrebo po povezovanju gospodarskih družb in po izkoriščanju ekonomskih prednosti tega povezovanja.

Na kratko povedano, šele gospodarska reforma leta 1965 je vzpostavila gospodarski sistem v okviru katerega so bile možne tudi tuje investicije.

Širitev zunanje trgovine in poudarek na izvozu v Zahodne države so videli kot rešitev za povečanje jugoslovanskega domačega trga, povečanje produktivnosti dela in gospodarske rasti. Kot rezultat ponovnega ocenjevanja v šestdesetih letih, so jugoslovanske oblasti čutile, da bi tuje neposredne investicije lahko igrale pomembno vlogo v povečevanju ekonomskega napredka. Ključni cilji gospodarske reforme so bili tehnična in tehnološka rekonstrukcija jugoslovanskega gospodarstva, optimalno izkoriščanje proizvodnih zmogljivosti, specializirana proizvodnja, temelječa na visoki delitvi dela in prisvojitve novih tehnologij (Sarković, 1986, str. 78-79).

1.3 Skupna vlaganja v Jugoslaviji

1.3.1 Skupna naložba

Skupna vlaganja (joint venture) pomenijo lastniško udeležbo dveh ali več partnerjev pri nekem, za posebne namene na novo ustanovljenem podjetju, s katerim partnerji zagotavljajo skupne interese (Kenda, 2001, str. 211).

Na splošno je lahko skupna naložba bilo kateri dogovor, s katerim se dva ali več partnerjev povežejo in združijo sredstva, da dosežejo in pridobijo specifične komercialne namene. Skupna vlaganja lahko ali pa tudi ne vključujejo lastniškega kapitala. Nekatera pogodbeno skupna vlaganja imajo veliko skupnih problemov kot lastniške naložbe: agencija, distribucija, sporazumi o zastopanju, patenti, blagovne znamke, sporazumi o licenciranju know how, upravljanje pogodb (Hall, 1984, str. 19-20). Skupne naložbe domačih in tujih partnerjev lahko razdelimo na (Rojec, 1993, str. 160):

- Lastniške (»equity«) skupne naložbe oziroma mešana podjetja, v katerih ima tuji partner večinski delež v kapitalu;
- Lastniške skupne naložbe, v katerih je delež tujega partnerja v kapitalu 50- odstoten ali manjši;
- Pogodbene skupne naložbe.

Povezovanje s tujim partnerjem je lahko dobra metoda za vstop na mednarodni trg in povečanje mednarodnega trgovanja podjetja. Veliko podjetij uporablja skupne naložbe za vstop na tuje trge na katere se drugače ne bi dalo vstopiti zaradi pomanjkanja kapitala, tehnologije, osebja, zaradi pravnih zahtev ali pa kjer so nekateri gospodarski sektorji zaprti za podjetja v večinski lasti tujcev. Skupne naložbe morda niso najbolj primerne za dolgoročne integrirane mednarodne operacije, saj povzročajo zmanjšanje dobička, ki je na voljo na danem trgu. Očitna prednost skupnih naložb je ta, da dovoljujejo gospodarski družbi z omejenimi sredstvi, da vstopijo v več tujih trgov, kot bi bilo to mogoče z ustanovitvijo hčerinskih družb. V državah v razvoju je vlada pogosto pristranska proti gospodarskim družbam v celotnem lastništvu tujcev. Investicijske spodbude so lahko na voljo le gospodarskim družbam z lokalnim partnerjem (Hall, 1984, str. 1-2).

Tri osnovne karakteristike skupnih naložb so: ločen subjekt, skupno lastništvo in dolgoročnost. Ena od večjih razlik med skupno naložbo in hčerinsko družbo je ta, da je slednja odvisna od matičnega podjetja. Države gostiteljice in tuje multinacionalke vidijo velike prednosti skupnih naložb v primerjavi s hčerinskimi družbami.

Tako kot v skupnih naložbah tuja podjetja nimajo deleža tudi pri menedžerskih pogodbah in licenciranju. Slednje se razlikujejo od skupnih naložb po temu, da se po končanem delu preneha pogodba (Hyder, 1987, str. 19).

V svetu število tovrstnih naložb strmo narašča in sicer zaradi hitrih sprememb v telekomunikacijah, tehnologiji, v vladnih politikah. To pa pomeni, da brez skupnih vlaganj podjetje vsako zase ne bi moglo izrabiti vseh priložnosti, ki so na voljo. Skupne naložbe omogočajo angažiranje potrebnega kapitala, s kombinacijo prednosti vsakega partnerja pa zagotavljajo večjo verjetnost uspeha in razpršitev tveganja.

Vsak od partnerjev prispeva svoj delež v obliki posebnih veščin, v obliki pravic, v obliki vrednosti zemljišča ali pa v obliki denarja. Upoštevati je tudi treba, da večina dežel zahteva določeno domicilno udeležbo, mnoge med njimi več kot polovično. Potrebna je direktna naložba v menedžment, v izobraževanje kadrov, v transfer tehnologije in v odnose z javnostjo. Matično naložbeno podjetje tako preko skupne naložbe dobi možnost širitve preko meja, še zlasti ob upoštevanju davčnih in drugih olajšav, ki jih pri tem praviloma ponujajo dežele gostiteljice (Kenda, 2001, str. 211).

Večje sposobnosti kot ima tuja gospodarska družba, bolj politika domače gospodarske družbe omejuje tuje lastništvo zato, da zavaruje domače solastnike gospodarske družbe pred nadzorom tuje gospodarske družbe (Ono, 1985, str.13).

Nadaljnjo sodelovanje v skupni naložbi je odvisno od izmenjave sredstev med partnerji. Poudarek mora biti predvsem na izmenjavi sredstev. Skupne naložbe delujejo v dinamičnem okolju in so izpostavljene veliko problemom, kar otežuje in ovira delovanje. Zato je zelo pomembno, da se s problemi pravilno ravna in se ustvari primerno vzdušje za krepitev odnosa med partnerji (Hyder, 1987, str. 22).

V skupnih naložbah je zelo pomembna pravilna izbira partnerjev. Poglavitna slabost skupnih vlaganj so konflikti in razlike v interesih, ne glede na to, ali gre za partnerstvo z vladnim ali neodvisnim zasebnim podjetjem, za razliko od popolnega lastništva, po katerem praviloma težijo tuji direktni investitorji. Ravno zaradi razlik v interesih in konfliktov med partnerji velik del skupnih naložb propade (Kenda, 2001, str. 212).

1.3.2 Pogodbena skupna naložba kot specifična in do leta 1988 edina dovoljena oblika tujih investicij

Osnovna zahteva Jugoslavije, da se odpre tujim investicijam je bila, da morajo biti v takšni obliki, ki bo ustrezala jugoslovanskemu družbeno-ekonomskemu sistemu. Za tedanjo Jugoslavijo ni bila sprejemljiva nobena v svetu poznana in običajna oblika tujih investicij, zato je bilo treba poiskati specifično obliko tujih investicij. Našli so jo v pogodbeni skupni naložbi oziroma vlaganju sredstev tujih oseb v domače organizacije združenega dela. Pogodbena skupna naložba je imela več značilnosti.

Prva značilnost, ki še danes predstavlja eno možnih oblik tujega investiranja v Sloveniji, je bila ta, da vlaganje sredstev tujih oseb ni posegalo v režim družbene lastnine v Jugoslaviji. Ta specifična oblika skupne naložbe je bila v nasprotju s klasično lastniško skupno naložbo. Tuji investitor ni pridobil nikakršnih lastniških pravic v jugoslovanskem podjetju, v katerega je investiral, niti ni ohranil pravice lastništva do sredstev, katera je investiral. Tuji investitor je imel v razmerju do domačega partnerja le obligacijsko pravne zahtevke, da se vložena sredstva povrnejo, ko se izpolnijo pogoji za njihovo vračilo. V glavnem za vlaganja sredstev tujih oseb v domače organizacije združenega dela je bila značilna odsotnost tuje lastnine.

Druga značilnost se je odražala v delitvi nadzora in upravljanja med partnerjema. V klasičnem modelu lastniške skupne naložbe je razmerje vložene kapitala tisto, ki določa sorazmerni delež partnerjev v upravljanju in nadzoru. V Jugoslovanskem konceptu skupne naložbe je bilo drugače. Domača gospodarska družba, v katero je tujec vložil svoja sredstva, je ostala popolnoma domača z vsemi organi, ki so jih imela tudi druge domače gospodarske družbe in tuji investitor ni mogel sodelovati v nobenem od teh organov.

Tuji investitorji so se bali, da ne bi delavski svet izkoriščal svojih pooblastil za nekonstruktivno vmešavanje v poslovanje skupne naložbe. Čeprav je bilo formalno precej nejasno urejeno vprašanje vpliva tujega investitorja v starem jugoslovanskem konceptu skupne naložbe, je večina domačih in tujih avtorjev menila, da je skupni organ poslovanja v glavnem dajal zadovoljiv nadzor tujemu investitorju. Tuji investitorji so svoj nadzor običajno krepili tudi na različne neformalne načine, ki so izhajali iz njihovih večjih tehnoloških in upravljaljskih znanj. Ti neformalni načini so bili pomembnejši vzvod nadzora kot samo sodelovanje v skupnem organu poslovanja.

Tretja značilnost pa se je odražala v tem, da se z vlaganjem sredstev tuje osebe ni spremenila oblika gospodarske družbe v katero so bila vložena tuja sredstva. Neposredne tuje investicije se načeloma institucionalizirajo, tako da se ustanovi posebna pravna oseba, katera posluje z investiranimi sredstvi, ali pa že obstoječa pravna oseba spremeni svoj status, tako da se prilagodi tej vlogi. V jugoslovanskem konceptu skupnih naložb je bila situacija specifična tudi v tem pogledu, saj skupna naložba namreč ni vodila v vzpostavitev neke posebne organizacijske oblike, ki bi imela lastnost pravne osebe. Te tri značilnosti jugoslovanskega koncepta skupnih naložb naj bi zagotovile, da bodo tuje investicije v skladu z družbeno-ekonomskim sistemom Jugoslavije. (Rojec, 1994, str. 74-76).

Večina jugoslovanskih podjetij trpi zaradi nizke industrijske učinkovitosti, katero povzročajo zastarela tehnologija, slaba delovna disciplina, slaba organizacija in majhen domači trg. Jugoslovanske oblasti so vedele, da povezovanja z multinacionalkami lahko direktno in indirektno pomagajo jugoslovanskim podjetjem, tako da pospešijo proces izboljšanja industrijske učinkovitosti. Mikroekonomski cilji jugoslovanskih gospodarskih družb v zvezi z skupnimi vlaganji so (Sarković, 1986, str. 101):

- Nove marketinške in trgovske priložnosti.
- Diferencialni stroški faktorjev v proizvodnji in financah.
- Pospešitev in difuzija tehnološkega razvoja.
- Pridobivanje deviz.
- Stabilnost pri razvoju dolgoročnih poslovnih odnosov.
- Ekonomija obsega.

Osnovna korist vseh navedenih ciljev je izboljšava industrijske učinkovitosti in pozicije jugoslovanskih gospodarskih družb na trgu. Multinacionalke lahko pomagajo jugoslovanskim gospodarskim družbam direktno preko skupnih marketinških dogovorov, kateri ponujajo nove trgovske priložnosti tako na domačem kot na tujem trgu. Preko skupnih naložb lahko jugoslovanske gospodarske družbe razširijo svoje trge z vstopom v proizvodnjo multinacionalk, v razvoj produktov in tržna omrežja. Istočasno pa odpravijo tudi konkurenco multinacionalk na domačem trgu. Z združevanjem sredstev z multinacionalkami, so jugoslovanske gospodarske družbe deležne oz. imajo dostop do dodatnega kapitala, izobražene delovne sile in boljšega menedžmenta. Jugoslovanske gospodarske družbe so si želele nadgradnje proizvodnih obratov skozi hitrejšo uporabo obstoječe tehnologije in pridobitve nove tehnologije. Skupna vlaganja izboljšajo dolgoročne poslovne odnose, ki predstavljajo prihodnje investicije (Sarković, 1986, str. 101-103).

Glede priliva neposrednih tujih investicij je bilo najbolj plodno obdobje 1971-74, to je praktično takoj po sprejetju prve zakonodaje o tujih investicijah. Letni prilivi neposrednih tujih investicij iz tega obdobja so bili preseženi šele leta 1989, ko je nova zakonodaja privedla do prelomnice. Od 27 delujočih skupnih naložb iz leta 1986, jih je bilo kar 17 ustanovljenih v

letu 1974 ali prej. Številne med njimi še danes navajajo kot primere uspešnih tujih investicij v Sloveniji (Rojec, 1994, str. 90-91):

- Tobačna tovarna Ljubljana (cigarete) – Reemtsma Cigarettenfabriken, Nemčija (1970); v letu 1991 je Reemstma skupaj s francosko Seito kupila večinski delež v tobačni tovarni
- TAM Tovarna avtomobilov in motorjev (avtomobilski motorji) – Kloeckner-Humboldt-Deutz, Nemčija (1970)
- Kolektor Idrija (električni stroji) – Ersing & Woerner, Nemčija (1970)
- Lek, Bayer Pharma (farmacevtika) – Bayer, Nemčija (1971)
- Sava Kranj (avtomobilske gume) – Semperit, Avstrija (1972)
- Cimos Koper (avtomobilski deli) – Citroen, Francija (1972)
- Etol-IFF Celje (dišave za prehrabene izdelke) – Etol, Nizozemska (1972)
- ETA Cerklno (elektrotermični aparati) – E.G.O. Nemčija (1973); 1992 leta je E.G.O. kupil večinski delež (72%) v ETA-i
- Tovarna usnja Slovenj Gradec (sedeži za avtomobile) – E.A.H. Naue, Nemčija (1973)
- Tovarna Jože Kerenčič (očala) – Optiplast Holding, Švica (1973)
- Black & Decker, Grosuplje (električno ročno orodje) – Black & Decker Manufacturing Co. ZDA (1974).

1.4 Jugoslovanska zakonodaja o tujih investicijah

Dvomi o združljivosti tujih investicij s sistemom socialističnega samoupravljanja in o njihovi ideološki neprimernosti niso nikoli izginili. Zato je bilo v tedanji situaciji stalno prisotno nasprotje med ekonomsko potrebo po tujih investicijah in političnim odnosom do njih. Jugoslovansko zakonodajo o tujih investicijah od sprejetja prvih zakonskih norm na tem področju leta 1967 pa do sprejetja še sedaj veljavnega zakona decembra 1988. leta, ki je radikalno spremenil stvari, lahko razdelimo v štiri faze, ki odražajo nihanja v jugoslovanskem odnosu do investicij iz tujine (Rojec, 1994, str. 78-79):

- Prva faza (1967-73) je uvedla možnost tujega investiranja v specifični obliki tujih naložb, vendar z izrazito restriktivnimi predpisi. Začela se je leta 1967 s sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o sredstvih delovnih organizacij. V letih 1971 in 1972 so bile sprejete različne dopolnitve k temu zakonu. Sprejetje zakona leta 1967 je pomenilo oblikovanje pravne strukture, ki je omogočala tuje investicije v jugoslovanske gospodarske družbe. Osnovni namen tega zakona je bilo združevanje dela in sredstev med domačimi podjetji. V tem okviru pa se je odprla tudi možnost tujih investicij. To izhodišče ni izginilo vse do konca leta 1988, kar se je odražalo v konceptualnem prenašanju favoriziranja prejemnika sredstev v domačem združevanju dela in sredstev na področje vlaganj tujih oseb v domače organizacije združenega dela.
- Druga faza (1973-78) se je začela leta 1973 s sprejetjem prvega celovitega Zakona o tujih vlaganjih in pomeni trend liberalizacije. V okviru te faze je bila leta 1976 sprejeta

Uredba o tujih vlaganjih, ki je močno povečala restriktivnost predpisov. Zakon o tujih vlaganji iz leta 1973 je predvsem posodobil in izboljšal pravno-tehnično ureditev tega področja in je pomenil korak v smeri liberalizacije jugoslovanske zakonodaje o tujih investicijah, s tem pa tudi napredek v odpiranju jugoslovanskega gospodarstva tujini. Ta restriktivna uredba tujih investorjev ni privlačila in rezultat je bil, da ni bila sklenjena niti ena skupna naložba in le malokateri tuji investitor je bil pripravljen nadaljevati s projektom. Slovenska podjetja so zato rajši sklepala pogodbe o dolgoročni proizvodni kooperaciji, leasingu in podpogodbeništvu, kot da bi vstopala v skupne naložbe.

- Tretja faza (1978-84), v kateri je prišlo do ponovne povečanje restriktivnosti, označuje drugi Zakon o tujih vlaganjih, sprejet leta 1978. V nekaterih svojih določilih, pa je bil ta zakon liberalnejši od prejšnjega.
- Četrta faza (1984-88), v kateri je s spremembami in dopolnitvami Zakona o tujih vlaganjih, sprejetimi leta 1984, prišlo do ponovne liberalizacije predpisov na tem področju. Te spremembe in dopolnila so ukinila najbolj protislovna določila zakona iz leta 1978 (omejevanje dobička tujega investitorja in zahteva, da mora tuji investitor iz svojega dela dobička prispevati za razširitev materialne osnove dela domačega partnerja), skrajšala postopek registracije pogodbe, povečala pristojnost skupnega organa poslovanja, ukinjeno je bilo določilo, da ima tuji investitor lahko le manjšinski delež v skupno vloženi sredstvih. Ta zakon je vsekakor predstavljal določen korak v smeri liberalizacije jugoslovanske zakonodaje o tujih investicijah, vendar razen ukinitve najbolj nelogičnih določil v škodo tujega investitorja, ni predstavljal bistvene novosti. Uvedbe pravih lastniških tujih investicij še ni bilo, saj so še vedno predstavljale krivoversko gledanje. Četrta faza se je končala decembra leta 1988 s sprejetjem še danes veljavnega Zakona o tujih vlaganjih.

Radikalna sprememba je prišla šele v okviru vsesplošnih Markovičevih gospodarskih reformah, to je bilo v paketu reformskih zakonov iz leta 1988 in leta 1989. Šele Zakon o tujih vlaganjih, sprejet decembra leta 1988, je dokončno opravil z ideološko obremenjenostjo in eksperimenti s posebno, sui generis zakonodajo (Rojec, 1994, str. 83).

Bolj liberalna zakonodaja do tujih vlaganj, sprejeta leta 1988, skupaj z bolj pozitivnim odnosom do tujih naložb, sta pripomogla k večjemu prodoru tujih investicij v Slovenijo. Konec leta 1988 je bilo sklenjenih le 44 skupnih naložb z investiranimi 146,1 milijoni DM (nemških mark) tujega kapitala. Do maja leta 1993 je število investicij naraslo na 3224 v skupni vrednosti 2143,7 milijonov nemških mark. Največ tujih naložb je bilo usmerjenih v proizvodni sektor, vključujoč industrijske kemikalije, električne stroje in opremo ter transportno opremo. Bayer, Black & Decker, Citroen, Henkel, IBM, Iveco, Pepsi Cola, Renault, Semperit in Siemens so samo nekatere multinacionalke, ki so investirale v Slovenijo do takrat (Kušar & Rojec, 1993, str. 6).

Tabela 1: Tuje naložbe v Slovenijo od leta 1968 do maja leta 1993

	Število	Investiran tuji kapital (v mio DM)
1968-1985	31	90,8
1986	3	3,3
1987	6	20,6
1988	4	31,4
1989	174	162,5
1990	616	499,8
1991	462	598,7
od tega prevzemov		100,0
1992-maj 1993	1928	736,6
od tega prevzemov		400,0
SKUPAJ	3224	2143,7

Vir: Kušar & Rojec, *Foreign investment and privatization in Slovenia, 1993*, str. 6.

2 TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE V SLOVENIJI PO OSAMOSVOJITVI

V prvih dveh letih po osamosvojitvi se je Republika Slovenija soočala z recesijo. Razlog je bil izguba zunanjega trga bivših jugoslovanskih republik, katere so predstavljale polovico izvoza. Že leta 1993 se je slovenski izvoz uspešno preusmeril v EU in druge zahodne trge. Leta 1993 so bile ustvarjene tudi prve devizne rezerve v višini 1,6 milijarde USD (ameriških dolarjev) in se je začel proces privatizacije družbenih podjetij. V naslednjih treh letih se je inflacija znižala, javni dolg se je uravnotežil in je znašal samo tretjino BDP-ja. Kar je pomenilo bistveno boljši položaj države na svetovnih rang listah finančno stabilnih držav. To je omogočilo najemanje tujih kreditov, hitrejši razvoj ter ustvarjanje pogojev za pristop k EU (Hvastija, Zidarič, Žlogar, Šoti & Žugič, 1998, str. 13-14).

Za Slovenska podjetja so bila tržišča bivše Jugoslavije svojevrstna potuha. Tja ni bilo težko prodati svojih izdelkov. Izpad pomembnih trgov v nekaterih bivših jugoslovanskih republikah je pripeljal do tega, da slovenske proizvodne zmogljivosti niso bile izkoriščene. Zaradi tega je bilo nujno pristopiti k izvozu v industrijsko razvite države, ki so plačilno sposobne. Tukaj je tudi vlada imela veliko vlogo, da opredeli strategijo nadaljnega razvoja in vzpodbuja gospodarstvo k hitrejšemu mednarodnemu sodelovanju. Glede na dejstvo, da uvajamo tržno gospodarstvo in preoblikujemo družbeno lastnino v privatno, se v obdobju po osamosvojitvi Slovenije srečujemo z določenimi problemi (sprememba samoupravne miselnosti v tržno). Sicer pa je slovensko gospodarstvo elastično in prilagodljivo mednarodnemu povpraševanju zlasti pri tistih proizvodih, ki jih proizvajajo že mnogo let.

Slovenija bo zanimiva za tuje multinacionalke in utegne postati most med zahodom in vzhodom. Sicer pa so za multinacionalke pred poslovnimi odločitvami pomembni velikost

trga, zunanjetrgovinski sistem, stroški delovne sile in energije, strokovni kadri, telekomunikacije in drugi elementi infrastrukture, zaradi tega je nujno potrebno intenzivneje razmišljati in uresničevati internacionalizacijo sodelovanja (Devetak, 1995, str. 219-220).

2.1 Politika in strategija do tujih neposrednih naložb

Osnovna opredelitev Slovenije do neposrednih tujih investicij je: Slovenija je odprta za neposredne tuje investicije. Slovenija od neposrednih tujih investicij ne pričakuje toliko priliva tuje akumulacije, kot predvsem druge razvojne dejavnike. Neposredne tuje investicije za nas ne pomenijo toliko finančno, temveč predvsem razvojno operacijo, oziroma »transfer razvojnih sestavin vseh vrst« (tehnologija, dostop do tujih trgov, boljše poslovanje, integracija v mednarodno gospodarstvo, znanje v najširšem smislu, itd.) (Rojec, 1994, str. 252).

Države med seboj tekmujejo v privabljanju tujih neposrednih investicij, zaradi tega je konkurenčnost na tem področju zelo intenzivna. Zelo pomembno za tuje investitorje je stabilnost in predvidljivost delovnega okolja v katerega vlagajo. Pomembne osnove so tudi infrastruktura, človeški viri, razvojni potencial in velikost trga. Sodni sistem, ki se tako doma kot v tujini zdi korekten in konsistenten je lahko močno sredstvo za privabljanje investitorjev. Med najbolj občutljive investitorje glede tega spadajo tisti, kateri investirajo v napredno tehnologijo ali pa dragoceno intelektualno lastnino v proizvodnji in sodobnih storitvah (Oman, 2000, str. 107).

Globalni kapitalizem obljublja razvijajočim se gospodarstvom in gospodarstvom v tranziciji, da jim bo liberalizacija trgovine in pretoka kapitala pomagala prestrukturirati in razviti njihova gospodarstva. Lorentzen, Mollgaard in Rojec (1998, str. 85) so se osredotočili pri prestrukturiranju gospodarstva predvsem na razvoj inovacijskega potenciala in odgovarjajo, pod katerimi pogoji tuje neto investicije spodbujajo prestrukturiranje. Ti pogoji so struktura gospodarske družbe, od hčerinske družbe in stopnje ločljivosti razvoja in raziskav od proizvodnje. Tudi tehnologija je pomembna, učinki tujih neto investicij pa se bodo razlikovali po industrijah. Še ena zelo pomembna stvar je kako je zasnovana pogodba med investitorjem in hčerinsko podružnico. Kakšen je lahko vpliv neto tujih investicij na prestrukturiranje tranzicijskih gospodarstev Centralne Evrope, so odgovorili na tri načine: prvič, zelo malo verjetno je, da bodo gospodarstva pritegnila večjo količino globalnega pritoka kapitala, da bo to imelo sploh vpliv na prestrukturiranje. Drugič, Centralna Evropa lahko postane hčerinsko gospodarstvo. Takšno v katerem tuja podjetja kontrolirajo moderno proizvodnjo, ki nadomešča nekonkurenčna domača podjetja. In tretjič, če globalni kapitalizem drži obljubo, potem bi se tranzicijska gospodarstva Centralne Evrope morala prestrukturirati iz regije, ki ima samo pritoke tujega kapitala v regijo, v kateri nastajajo domača multinacionalna podjetja.

Tuja vlaganja spadajo med ključne dejavnike hitrejšega gospodarskega razvoja Republike Slovenije. Zaradi tega je potrebno, da ima država ustrezno strategijo do tujih naložb. Za uresničevanje svojih interesov moramo sami skrbeti, država pa k temu prispeva z jasno oblikovanimi okvirnimi cilji, načini in metodami pri tujih vlaganjih. Z zakonsko ureditvijo tujih naložb naša država sprejema evropska načela urejanja tujih vlaganj in tuja vlaganja usklajuje z mednarodno priznanimi dokumenti ter tako prispeva svoj delež za hitrejše vključevanje Slovenije v mednarodno sodelovanje na vseh področjih. Po osamosvojitvi je Slovenija prešla v fazo kapitalskega prestrukturiranja družbene lastnine ter prilagajanja in vključevanja v evropske povezovalne procese. Zlasti na področjih, ki so ključnega pomena za nadaljnji razvoj gospodarstva, je nujno, da država izoblikuje usmeritve, po katerih bo mogoč enoten, konstruktiven in dolgoročno izoblikovan odnos do razvoja posameznega področja.

Neposredne tuje investicije so pomembno mednarodno gibalno za prestrukturiranje bivšega samoupravnega gospodarstva. V veliko primerih so ravno neposredne tuje investicije tiste, ki razmeroma hitro in učinkovito prispevajo k razvoju podjetja in s tem k razvoju države. Pozitiven pristop Republike Slovenije do tujih neposrednih investicij temelji na integraciji tujega kapitala v vse razvojne procese slovenskega gospodarstva s poudarkom na tehnologiji in znanjih v najširšem pomenu besede, na pridobivanju novih trgov ter hkrati na preprečevanju eventualnih negativnih učinkov tujih investicij. Transnacionalna podjetja so običajno glavni nosilci neposrednih tujih investicij tako v Sloveniji, kakor tudi v svetu (Devetak, 1995, str. 227-228).

2.1.1 Strategija do multinacionalnih podjetij

Velik del strategije se odvija na mikro ravni, podjetja jo uresničujejo sama. Država lahko pri tem pomaga z ustreznimi informacijami in sklepanjem ustreznih bilateralnih, regionalnih ali multilateralnih sporazumov. Manjšim podjetjem lahko nudi konkretno svetovno pomoč, celo v pogajanjih z velikimi multinacionalnimi podjetji. Glavnina uspeha sodelovanja z multinacionalnimi podjetji je odvisna od sposobnosti samih podjetij.

Pri opredeljevanju odnosa Slovenije do multinacionalk je potrebno izhajati tako iz notranjih kot zunanjih dejavnikov. Med objektivne notranje dejavnike spada: da je Slovenija majhno, srednje razvito gospodarstvo, da so podjetniška struktura in sposobnosti v veliki meri še nekonkurenčne najuspešnejšim svetovnim proizvajalcem, da se sistemski okviri še dograjujejo, saj so nestabilni in netransparentni. Ne smemo pa zanemariti subjektivnih dejavnikov, ki se izražajo v nenaklonjenem javnem mnenju v odnosu do tujih neposrednih investicij. Med zunanjimi dejavniki, pa velja omeniti dominantno vlogo tujih multinacionalk na svetovnem oligopolnem trgu, polnem tržnih hib in z močnimi liberalizacijskimi tendencami (globalizacija). Prednosti sodelovanja z multinacionalnimi podjetji so tista, ki jih majhna podjetja iz majhnega gospodarstva sama ne morejo uresničiti. To so dejavnosti za katere so pomembne ekonomija obsega (proizvodnja papirja, plastika, železo, jeklo,...), diferencirani

izdelki (stroji in turbine, kmetijski stroji in oprema, ure, optični izdelki,...) in na znanosti utemeljeni izdelki (računalniki, pisarniška oprema, letala, kemični izdelki,...), gumarski izdelki in tiskarstvo (Svetličič, 1996, str. 361-362).

Iluzorno je pričakovati, da lahko Slovenija pritegne vodilna multinacionalna podjetja, da bi pri nas izvajala svoje pomembnejše proizvodne ali storitvene dejavnosti na osnovi naše cenovne konkurenčnosti. Slovenija ni privlačna po dejavnikih kot so inovacije, visoka tehnologija ali surovine za multinacionalke. Potencialna prednost pa je lahko kakovosten dizajn. To bi lahko postala ena od privlačnih točk, če se naše sposobnosti povečajo s tržno močjo velikih tujih korporacij. Kakovosten dizajn namreč potrebuje tudi ustrezna zagonska sredstva in dobre izdelke, da ga svetovno ovrednotijo in da postane svetovno merilo. Seveda sodelovanje z velikimi multinacionalkami ni izključeno, vendar ne kot plod pasivnega čakanja, da nas poiščejo, ali le trženja dežele kot take, pač pa agresivnega iskanja ustreznih niš v njihovih načrtih dolgoročnega razvoja. To tudi ne izključuje, da bi Slovenija dobila manjše, regionalno naravnane obrate iz srednje Evrope, ali pa tiste iz azijskih držav, ki bi iz obratov v Sloveniji ciljale na trg EU.

Zanemarjene priložnosti ležijo na področju raziskav in razvoja ter izobraževanja. Glede na lepo in relativno čisto okolje ter možnosti visoke kakovosti življenja (ob predpostavki izboljšanja splošne infrastrukture) bi si kazalo prizadevati pritegniti, na primer raziskovalno-razvojne laboratorije in izobraževalne centre vodilnih multinacionalk za južno in srednjo Evropo. Temeljni pogoj uspešnega sodelovanja z multinacionalkami so sodobne, učinkovite, hitre, poceni in predvidljive storitve. Vendar pa brez dobre in učinkovite infrastrukture ne moremo pričakovati uspešne internacionalizacije slovenskih podjetij. Treba je posodobiti prevoz (letalski, železniški,...) in komunikacije vseh vrst, da postane Slovenija lažje dostopna (Svetličič, 1996, str. 363).

Za uspešno sodelovanje z multinacionalkami je izjemno pomembna stabilnost gospodarskega in političnega sistema ter stabilnost ukrepov ekonomske politike. Vse države na prehodu hitro spreminjajo pogoje gospodarjenja. V tekmi z njimi bi lahko bili boljši v tem, da bi ustvarjali kar se da stabilne razmere. To pa pomeni natančno izdelati zakone, še posebej tiste, ki se neposredno ali posredno nanašajo na mednarodno gospodarsko sodelovanje in jih po sprejetju čim manj spreminjati. Poleg ožje opredeljenih lokacijskih dejavnikov sodelovanja z multinacionalkami so za majhno državo pomembni še naslednji dejavniki: splošna odprtost družbe, tehnične, organizacijske in inovacijske sposobnosti, pripravljenost na tveganja, institucionalna prožnost ter interes za mednarodna dogajanja.

Po osamosvojitvi Slovenije so se nekateri počutili vse bolj ogroženi zaradi tujcev. Zapiranje kot posledica takih strahov je zelo nevarno, saj lahko ogrozi omejene strateške prednosti majhnega gospodarstva, ki večinoma temeljijo prav na visoki stopnji odprtosti. Neučinkovito gospodarstvo kot posledica zapiranja je namreč veliko bolj nevarna alternativa, saj končno privede do veliko višje stopnje politične odvisnosti. Globalizacija bolj krepi kot slabi suverenost države (Svetličič, 1996, str. 365).

Preko transnacionalnih podjetij se prenaša tehnologija v državo gostiteljico. Znano je, da transnacionalna podjetja opravljajo malo aktivnosti povezanih z raziskavami in razvojem v svojih podružnicah, zaradi tega si države gostiteljice prizadevajo, da jim omogočajo čim boljše pogoje, da te aktivnosti prenesejo k njim. Difuzija tehnološkega transferja se pospešuje s tekom časa, s kakšno stopnjo pa je odvisno od strukture trga (Chen, 1996, str. 187). Koristi prejemnikov transferja tehnologije morajo biti večja od stroškov, ki jih povzročajo. Veliko držav gostiteljic oblikuje politiko tako, da dovoljuje samo transfer, tistih tehnologij, ki so primerne za njih. Države so poiskale tudi takšno tehnologijo, ki vsebuje organizacijsko tehnologijo, ki lahko pomaga pri izboljšanju kakovosti človeških sposobnosti in njihovo inovativnost ter jim ponuja boljši dostop do globalnega trga.

2.1.2 Načela in usmeritve slovenske politike do tujih investicij

Neposredne tuje investicije lahko veliko prispevajo k naporom Slovenije, da postane stabilno, izvozno usmerjeno tržno gospodarstvo. Vendar ni nujno, da bodo tuji investitorji delovali sami od sebe v tej smeri. Zaradi tega morajo slovenske oblasti in podjetja privabiti tuje investitorje z ugodnimi pogoji. Načela in usmeritve slovenske politike do tujih investicij (Rojec, 1994, str. 254-255):

- Neposredne tuje investicije postajajo vse pomembnejši vzvod in metoda regionalne integracije. Še posebej je ta tendenca očitna v primeru evropskih integracijskih procesov. V tem smislu splošna slovenska usmeritev v odprto gospodarstvo in opredelitev za vključevanje v evropske integracijske procese v osnovi opredeljuje odprt in naklonjen, vendar realen odnos Slovenije do neposrednih tujih investicij.
- Odprt, naklonjen in seveda realen pristop Slovenije do neposrednih investicij zahtevajo tudi potrebe po dodatnem kapitalu za razvoj, izvoznih trgov, ki naj nadomestijo nekdanji jugoslovanski trg, tehnologiji in drugih znanjih.
- Politika do tujih investicij mora zagotoviti čim večjo stabilnost in jasnost slovenskega odnosa, regulative in ukrepov ekonomske politike na področju neposrednih tujih investicij iz tujine. Saj v pogojih nestabilnosti in nepredvidljivega spreminjanja odnosa in regulative do tujih investicij tuji investitorji težijo k čim hitrejši povrnitvi svoje naložbe, kar vzpodbuja špekulativno in kratkoročno obnašanje.
- Politika do tujih investicij se mora izogibati preveliki splošnosti, biti mora osredotočena glede ciljev in zelenih tujih investitorjev. V pritegovanju investicij iz tujine se mora Slovenija osredotočiti na promoviranje svojih specifičnih prednosti.
- Tuji investitorji morajo imeti isti tretma kot domača podjetja. To seveda ne izključuje dejstva, da bo Slovenija tujim investitorjem postavljala določene omejitve.
- Državna intervencija na področju neposrednih tujih investicij naj temelji na načelu aktivnega in pozitivnega stimuliranja zelenega obnašanja, ne pa pasivnega in negativnega destimuliranja v obliki različnih prepovedi in omejevanj.

- Državna intervencija na področju neposrednih tujih investicij naj se omejuje na ustvarjanje pogojev za zaščito slovenski interesov in delovanje enot tujih investicij ter naj se ne vmešava neposredno v delovanje enot tujih investicij, ko so te že vzpostavljene.
- V Sloveniji se pojem neposrednih tujih investicij enači s pojmom tujih privatizacij, kar ne ustreza. Slovenska politika do tujih investicij mora biti na daljši rok politika do tistih tujih investicij, ki ustvarjajo nove zmogljivosti. Vendar pa mora Slovenija specifično opredeliti tudi obrambni del svoje politike, ki se nanaša na tuje privatizacije.
- Sedanja koncentracija neposrednih tujih investicij na Nemčijo, Avstrijo in Italijo zahteva diverzifikacijo držav porekla tujih investorjev na države, kot so ZDA, Velika Britanija in podobno

2.2 Dopustnost tujih naložb

V določeni obliki večina držav omejuje področja za tuja vlaganja. Omejitve se po državah razlikujejo po intenzivnosti in po širini področij; Skladno s tem tudi pri nas tujci načeloma ne morejo ustanoviti lastnega podjetja v naslednjih dejavnostih (Kenda, 2001, str. 215-216):

- Proizvodnja in trgovina oborožitvenih sredstev in vojaške opreme
- Železniški in zračni promet
- Pošta in telekomunikacije
- Zavarovanja
- Založniška dejavnost
- Sredstva javnega obveščanja

Naštete omejitvene dejavnosti so vsebinsko urejene v posamičnih zakonih, ki so prepovedi večinoma omilili, na primer:

- *Zakon o zavarovalnicah* določa, da se zavarovalne delniške družbe lahko ustanovijo, ampak samo z udeležbo domačega kapitala, torej kot skupna naložba. Zavarovalniška delniška družba z večinskim deležem tujega kapitala pa se ne sme ukvarjati s pozavarovalnimi posli.
- *Zakon o javnih glasilih* določa, da mora imeti izdajatelj javnega glasila stalno prebivališče v Sloveniji oziroma sedež podjetja v Republiki Sloveniji. To ne pomeni, da se lahko družba, ki jo tujec ustanovi v Sloveniji prosto ukvarja z javnimi glasili. Tuje fizične in pravne osebe lahko imajo v družbi izdajatelja skupno največ 33% premoženjski delež.
- *Zakon o trgu vrednostnih papirjev* določa, da lahko vrednostne papirje tujih vlagateljev ponudijo samo preko borznoposredniške družbe ali banke. Pred začetkom ponudbe je potrebno dobiti dovoljenje Agencije za trg vrednostnih papirjev, ki vrši nadzor nad izvajanjem javne ponudbe.

- *Zakon o investicijskih skladih in družbah za upravljanje* določa, da lahko tuje fizične in pravne osebe pridobijo skupno več kot 20% delnic oziroma poslovnih deležev družbe za upravljanje le s soglasjem Agencije za trg vrednostnih papirjev.
- *Lastninska pravica tujcev na nepremičninah.* Na zemljiščih tuje fizične in pravne osebe lahko pridobijo lastninsko pravico v primeru dedovanja in ob pogoju vzajemnosti, kar pomeni, da tudi matična država tujca slovenskim državljanom priznava enake pravice.
- *Zakon o revidiranju* dopušča, da revizijsko družbo ustanovi tuja pravna ali fizična oseba, vendar le kot skupno naložbo, tako da delež tujca ne presega 49% osnovnega kapitala revizijske družbe.
- *Zakon o bankah in hranilnicah* tuji pravni ali fizični osebi dovoljuje ustanovitev banke, vendar za ustanovitev potrebuje soglasje Banke Slovenije. Tuja banka pa lahko poleg tega s soglasjem Banke Slovenije ustanovi podružnico, ki je lahko pravna oseba, poslovna enota ali predstavništvo.

2.3 Trendi tujih neposrednih naložb

V tabeli je prikazano koliko so investitorji iz tujih držav med obdobjem 1994-2003 investirali v Slovenijo.

Tabela 2: Tuje neposredne naložbe v Sloveniji – po državah 1994-2003

stanje konec leta v milijonih EUR

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Avstrija	242,0	399,7	551,8	629,0	886,2	1112,3	1384,1	1003,1	1177,3	1175,5
Švica	51,3	50,6	56,0	75,5	90,6	107,1	129,6	98,7	441,7	1106,1
Nemčija	160,0	196,2	227,9	280,2	314,6	350,1	372,3	430,1	445,5	395,6
Francija	125,7	122,9	116,9	164,2	315,7	311,3	320,5	438,1	386,7	377,9
Italija	111,1	122,6	124,1	142,9	150,5	158,4	193,9	235,4	291,7	326,5
Hrvaška	334,1	321,6	288,9	274,5	82,3	72,9	54,6	60,8	85,4	310,9
Nizozemska	9,0	24,6	51,3	78,4	75,6	93,3	96,4	133,1	236,0	274,5
Luksemburg	0,2	0,5	3,1	4,2	5,1	11,9	35,2	38,2	123,5	265,8
Belgija	4,0	4,6	5,0	5,0	8,0	8,7	7,6	11,1	178,4	178,2
V. Britanija	4,5	49,1	60,6	102,6	100,2	110,7	124,1	83,5	79,8	139,7
Češka rep.	0,1	0,2	14,4	8,3	112,9	113,2	112,8	127,8	125,9	119,6
Irski	0,0	0,0	0,3	0,4	0,3	0,8	1,7	2,5	121,5	119,5
ZDA	9,9	12,7	16,9	99,8	97,6	103,9	119,3	108,4	70,9	82,7
Danska	13,5	14,1	23,2	34,5	33,6	38,3	45,6	45,9	52,6	61,7
BIH	1,7	1,8	1,6	1,6	11,4	12,5	9,6	14,2	21,7	25,5
Avstralija	0,0	-0,1	-0,2	1,5	1,6	4,6	7,9	11,0	20,0	23,4
Madžarska	-0,1	0,0	1,7	4,0	4,1	6,1	7,3	11,1	12,6	19,0
Bermudski o.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,8	16,9	15,7	18,6
Liechtenstein	1,4	0,8	0,9	0,3	0,7	8,2	17,7	16,3	15,5	15,2

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

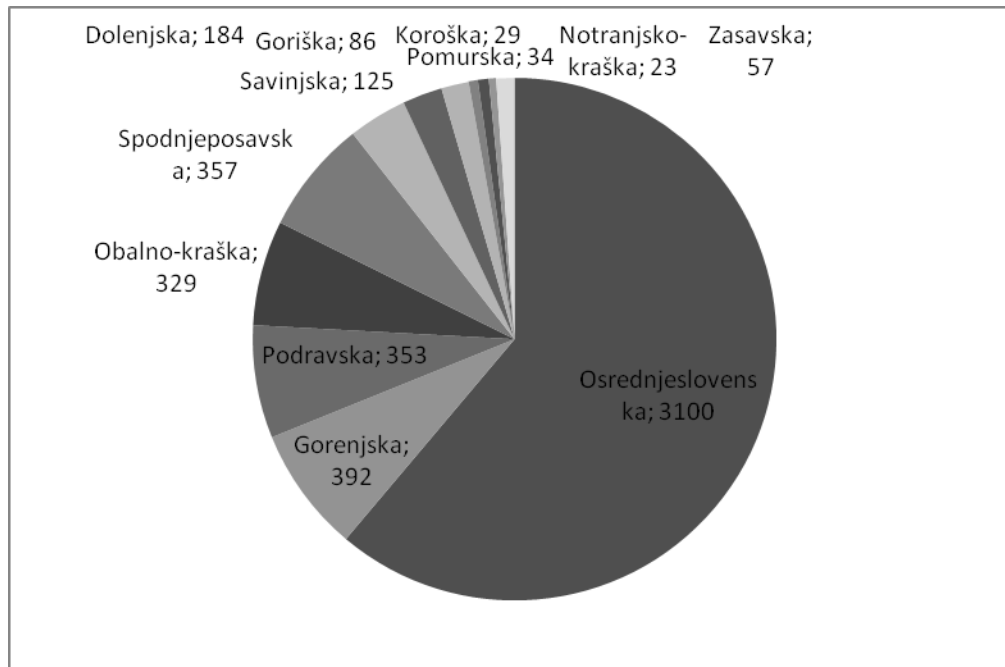
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Švedska	0,2	0,4	1,7	2,2	6,9	11,8	14,7	12,1	14,5	14,2
EBRD	-	-	-	-	-	-	-	23,9	25,8	8,6
Ciper	0,3	0,3	2,7	5,9	7,5	8,5	15,5	14,0	8,3	7,9
Japonska	2,3	1,2	1,3	1,4	3,6	5,0	6,3	5,4	13,6	3,9
Bolgarija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	3,2	2,9
Gibraltar	0,0	0,0	0,0	19,4	18,2	15,2	9,2	0,1	1,0	2,8
Rep. Koreja	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	2,1
Turčija	0,5	0,9	1,2	1,3	1,6	1,3	1,4	1,2	1,4	1,9
Panama	0,5	0,5	0,6	0,4	0,4	1,2	1,5	1,8	1,7	1,7
Latvija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,8	1,4
Hongkong	0,0	0,1	1,3	0,9	0,8	0,7	0,7	1,0	1,0	1,0
Ukrajina	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,5	0,4	0,4	0,5
S. Arabija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,4	0,5	0,5
Bahami	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
Singapur	2,4	4,3	6,3	6,8	7,6	0,5	0,5	0,2	0,8	0,3
Kanada	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,6	0,6	0,0	0,0	0,1
Tajvan	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Kitajska	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Romunija	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,1	0,1
Belorusija	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Makedonija	2,1	2,2	1,2	0,5	0,4	0,4	0,7	0,4	0,2	0,0
Antigva In Barbuda	1,9	1,6	1,2	0,1	-0,5	0,4	1,2	2,2	2,2	0,0
Španija	0,0	39,6	46,9	50,9	27,8	0,3	0,1	-0,1	-6,0	-1,2
Finska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	-0,6	-1,0	-1,3
Grčija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-1,4
SČG	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	-0,1	-1,2	-3,7	-3,1
Deviški ot.	0,0	0,5	1,3	1,3	2,2	2,0	2,5	4,4	0,4	-4,0
Ruska fed.	1,5	1,5	0,7	1,0	1,2	1,1	1,1	-1,5	-2,3	-4,7
Ostalo	0,4	0,3	0,0	-0,3	0,2	0,9	2,1	1,0	0,6	-0,9
SKUPAJ	1080,8	1376,0	1611,6	1999,8	2369,5	2675,0	3109,8	2952,4	3967,9	5069,7

Vir: Banka Slovenije, neposredne naložbe 1994-2003, 2004, str. 33.

Pri razvrstitvi po statističnih regijah je največja koncentracija vrednosti vseh tujih neposrednih naložb v celotnem proučevanem obdobju v Osrednjeslovenski regiji – konec leta 2003 je znašalo kar 61,2%. Nato sledi Gorenjska regija s 7,7%, Podravje 7,0%, Obalno-kraška regija pa ima 6,5% celotne vrednosti tujih neposrednih naložb. Preostale regije imajo skupaj 17,7% vseh tujih neposrednih naložb. Regionalna razdelitev tujih neposrednih naložb se od leta 1994 bistveno ne spreminja, najhitreje rastejo tuje neposredne investicije v Osrednjeslovenski in Gorenjski regiji. Opaziti pa je tudi hitrejšo rast neposrednih naložb v Zasavski regiji od 2001

naprej ter hkratno zmanjševanje neposrednih naložb v Goriški regiji (Banka Slovenije, neposredne naložbe 1994-2003, 2004, str. 20).

Slika 1: Tuje neposredne naložbe v Sloveniji po statističnih regijah konec leta 2003 v milijonih EUR

Vir: Banka Slovenije, neposredne naložbe 1994-2003, 2004, str. 20.

2.4 Vstop v Evropsko Unijo

Velika prednost, ki jo prinaša članstvo v EU, je bistveno večji trg, s tem pa tudi večje možnosti za boljšo izkoriščenost produkcijskih faktorjev. V okviru prestrukturiranja gospodarskega sistema Slovenije je članstvo v EU zelo pomembno, saj pospešuje ključne gospodarske reforme (predvsem liberalizacijo in privatizacijo v finančnem in energetskega sektorju ter konsolidacijo privatiziranih podjetij v predelovalni dejavnosti). Največje priložnosti so z vstopom v EU dobili predvsem sektorji, ki so bili že pred tem izvozno usmerjeni in imajo nizko stopnjo zaščitenosti (kovinsko-predelovalna industrija, elektroindustrija, telekomunikacijska in transportna industrija). Večje težave bodo imeli sektorji z visoko stopnjo zaščitenosti, kot je kmetijstvo in živilsko-predelovalna industrija (Čebular, 2005, str. 62).

Velik izziv je bila uvedba evra-valute, ki jo uporablja skoraj 320 milijonov Evropejcev. Euro, ki je po desetih letih obstoja postal ključna valuta mednarodne trgovine, državljanom ni le omogočil večje primerljivosti cen in olajšal plačevanje storitev in blaga. Njegova prednost je predvsem v zagotavljanju gospodarske in monetarne stabilnosti, zaupanja v trge, kar je za Slovenijo kot izrazito izvozno naravnano gospodarstvo zelo pomembno. Z uvedbo evra se je izboljšala tudi finančna ocena slovenskega trga, s tem pa njen ugled in prepoznavnost na

svetovnih finančnih trgov. Zaradi vstopa v EU Slovenija sprejema zakonodajo EU, ki je tudi bolj liberalna in je olajšala vstop tujih investorjev v Slovenijo.

Tabela 3: Primerjava uspešnosti in potenciala vhodnih tujih neposrednih investicij po državah v letih 2004-2006

	Visoka uspešnost tujih neposrednih investicij	Nizka uspešnost tujih neposrednih investicij
Visok potencial tujih neposrednih investicij	Dobri izvajalci	Pod zmožnostmi
Nizek potencial tujih neposrednih investicij	Nad zmožnostmi	Slabi izvajalci

Vir: World investment report 2008 – FDI Indices 2004-2006

- Dobri izvajalci: Države z visokim potencialom in visoko uspešnostjo tujih neposrednih investicij.
- Nad zmožnostmi: Države z nizkim potencialom in visoko uspešnostjo tujih neposrednih investicij.
- Pod zmožnostmi: Države z visokim potencialom in nizko uspešnostjo tujih neposrednih investicij.
- Slabi izvajalci: Države z nizkim potencialom in nizko uspešnostjo tujih neposrednih investicij.

UNCTAD je razvrstil države po temu kako privlačne so za tuje neposredne investicije. Po UNCTAD-u Slovenija spada med države z visokim potencialom in nizko uspešnostjo tujih neposrednih investicij. Slovenske oblasti in podjetja ne privabljajo dovolj uspešno tuje investitorje. Ustvariti bo potrebno ugodnejše pogoje, da privabimo tuje investitorje (nižje obremenitve stroškov dela z davki in prispevki, davčne olajšave za nove investicije, krajši administrativni postopki, itd...).

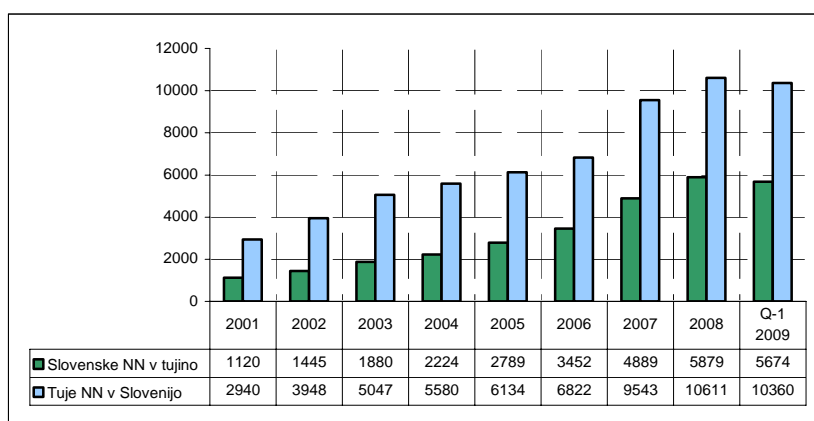
Za spodbujanje tujih neposrednih investicij se uporabljajo tudi javni razpisi. Namen javnega razpisa je privabljanje tujih investitorjev k investiranju na območju Republike Slovenije, katerih investicije bodo (Javni razpis za spodbujanje tujih neposrednih investicij v letu 2009, 2009, str. 3-4):

- V skladu s ponudbo na trgu dela v Republiki Sloveniji zagotavljale nova delovna mesta, in sicer predvsem v panogah z višjo dodano vrednostjo;
- Prispevale k prenosu znanja in tehnologij in k sodelovanju znanstveno-raziskovalnih podjetij in ustanov na območju Republike Slovenije s tujimi investitorji;
- Prispevale k skladnejšemu regionalnemu razvoju;
- Prispevale k povečanju sinergičnih učinkov povezovanja tujih investitorjev s slovenskimi podjetji, predvsem na področju dobav tujim investitorjem in izmenjave znanj in tehnologij.

Spodbude se ne dodelijo za začetne investicije v naslednjih dejavnostih (Javni razpis za spodbujanje tujih neposrednih investicij v letu 2009, 2009, str.3): ribištvo in ribogojništvo, premogovništvo, jeklarstvo, promet, ladjedelništvo, industrija sintetičnih vlaken, proizvodnja orožja in streliva, kmetijskim proizvodom, ki posnemajo ali nadomeščajo mleko in mlečne proizvode ter nazadnje še predelavi in trženju kmetijskih proizvodov (ki so kupljeni od primarnih proizvajalcev ali jih je na trg dalo zadevno podjetje, ali kadar je spodbuda pogojena s tem, da je delno ali v celoti prenesena na primarne proizvajalce).

Trend tujih neposrednih naložb v Sloveniji se skozi leta povečuje, kar je vidno na spodnji sliki. Med državami investitoricami prevladujejo države članice Evropske unije (med temi največ vlagata Avstrija in Švica).

*Slika 2: Neposredne naložbe
(konec leta oz. četrtletja v mio EUR)*

Vir: Ekonomski odnosi Slovenije s tujino-maj 2009, str. 13.

Konec marca 2009 znaša stanje tujih neposrednih naložb v Sloveniji 10.359,6 mio EUR, kar je za 251,6 mio EUR manj v primerjavi z koncem leta 2008. Ta upad lahko pripišemo predvsem negativni klimi v finančnem sektorju, katero je ustvarila svetovna finančna kriza. Tuji investitorji težje prihajajo do potrebnih sredstev s strani finančnih institucij, zaradi tega so začeli manj vlagati.

SKLEP

Zaradi politične ureditve in gospodarskega sistema je v Jugoslaviji bilo onemogočeno povezovanje z ostalim evropskim in svetovnim gospodarstvom. Država je imela monopol nad zunanjo trgovino. Šele gospodarska reforma leta 1965 je predstavljala trend v smeri liberalizacije in je vzpostavila gospodarski sistem v okviru katerega so bile možne tudi tuje investicije. Za tedanjo Jugoslavijo ni bila sprejemljiva nobena poznana in običajna oblika tujih investicij, zato je bilo treba poiskati specifično obliko tujih investicij. Našli so jo v pogodbeni skupni naložbi. Jugoslovanski trg je pomenil svojevrstno potuho za slovensko gospodarstvo, saj vse kar smo proizvedli smo tudi prodali.

Po osamosvojitvi, se je slovensko gospodarstvo, bilo prisiljeno usmeriti na zahodne trge, saj je jugoslovanske trge izgubilo. S tem je gospodarstvo moralo postati bolj konkurenčno, da bi se uveljavilo na zahodnih trgih. To pomeni, da je moralo postati bolj produktivno, izdelovati je bilo potrebno bolj kvalitetne proizvode, boljši dizajn, imeti bolj konkurenčne cene izdelkov in storitev, itd. Neposredne tuje naložbe so pomembno mednarodno gibalno za prestrukturiranje bivšega samoupravnega gospodarstva.

Osamosvojitve Slovenije in njen vstop v Evropsko Unijo sta omogočila boljše povezovanje z gospodarstvom EU in sprejem zakonodaje EU. S tem je bil olajšan vstop tujih investorjev v Slovenijo. Z uvedbo evra smo si zagotovili gospodarsko in monetarno stabilnost ter zaupanja v trge, kar je za Slovenijo kot izrazito izvozno naravnano gospodarstvo zelo pomembno. Z uvedbo evra se je izboljšala tudi finančna ocena slovenskega trga, s tem pa njen ugled in prepoznavnost na svetovnih finančnih trgih.

Slovenija od tujih neposrednih investicij ne pričakuje toliko priliva tuje akumulacije, ampak druge razvojne dejavnike, kot so tehnologija, dostop do tujih trgov, integracija v mednarodno gospodarstvo, znanje v najširšem smislu in boljše poslovanje. Z zakonsko ureditvijo tujih naložb Slovenija sprejema evropska načela urejanja tujih naložb in tuje naložbe usklajuje z mednarodno priznanimi dokumenti ter tako prispeva svoj delež za hitrejše vključevanje v mednarodno sodelovanje na vseh področjih. Z vse bolj liberalnim odnosom do tujih neposrednih investicij se Slovenija vse bolj gospodarsko razvija.

LITERATURA IN VIRI

1. Čebular, A. (2005). *Slovenija v Evropski Uniji: [169 odgovorov o članstvu Slovenije v EU]*. Ljubljana: Urad vlade RS za informiranje.
2. Devetak, G. (1995). *Marketinška zasnova podjetja*. Kranj: Moderna organizacija.
3. Dunning, J.H. (1996). Transnational corporations and world development. V Chen, E.K.Y. (ur.), *Transnational corporations and technology transfer to developing countries* (str. 181-214). London: International Thomson Business Press.
4. *Ekonomski odnosi Slovenije s tujino – maj 2009 [Banka Slovenije]*. Najdeno 1. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True#>
5. Hall, R.D. (1984). *The international joint venture*. New York: Praeger Publishers.
6. Hvastija, B., Zidarič, B., Žlogar, D., Šoti, V. & Žugić, B. (1998). *Vaš partner Slovenija*. Ljubljana: Center za mednarodno sodelovanje in razvoj (CMSR); Beograd: Poslovni sistem Grmeč.
7. Hyder, S.A. (1987). *The development of international joint venture*. Uppsala: University of Uppsala, Department of Business Administration.
8. *Javni razpis za spodbujanje tujih neposrednih investicij v letu 2009 [JAPTI]*. Najdeno 1. avgusta na spletnem naslovu http://www.japti.si/resources/files/doc/javni_razpisi/41/JR_TNI_15.05.2009.pdf
9. Kenda, V. (2001). *Mednarodno poslovanje*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
10. Kušar, I. & Rojec, M. (1993). *FOREIGN investment and privatization in Slovenia*. Ljubljana: Center for International Cooperation and Development.
11. Lorentzen, J. (1998). Foreign direct investment and industrial modernization in Central Europe. V Lorentzen, J., Mollgaard, P. & Rojec, M.(ur.), *Globalization in Emerging Markets: Does Foreign Capital in Central Europe Promote Innovation?* (str. 84-105). Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Centre of International Relations.
12. *Neposredne naložbe 1994-2003 [Banka Slovenije]*. Najdeno 26. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True>
13. Oman, C. (2000). *Policy competition for foreign direct investment*. Paris: Development Centre of the Organization for Economic Co-operation and Development.
14. Ono, Y. (1985). *International joint venture and control over foreign ownership*. Osaka: The Institute of Social and Economic Research, Osaka University.
15. Rojec, M. (1993). *Neposredne tuje investicije in razvoj Slovenije* (doktorska disertacija). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
16. Rojec, M. (1994). *Tuje investicije v slovenski razvoj*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
17. Sarković, T.M. (1986). *Direct foreign investment in Jugoslavija*. New York: Praeger Publishers.
18. Senjur, M. (1993). *Gospodarska rast in razvojna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

19. Svetličič, M. (1996). *Svetovno podjetje: izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
20. Vojnić, D. (1970). *Investicije i fiksni fondovi Jugoslavije*. Zagreb: Ekonomski institut.
21. *World investment report 2008 [UNCTAD]*. Najdeno 1. avgusta na spletnem naslovu <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2468&lang=1#>